

УДК 355.4(438)''1928/1939'' + 327.5(438-25 Львів)''1928/1939''
DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/his.2025.59.13721>

STRAŻ GRANICZNA W SYSTEMIE BEZPIECZEŃSTWA WOJEWÓDZTWA LWOWSKIEGO W LATACH DRUGIEJ RZECZYPOSPOLITEJ (1928 – 1939)

Piotr KOZŁOWSKI

Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Jarosławiu,
Wydział Ekonomii i Zarządzania
ul. Czarnieckiego 16, 37-500 Jarosław, Polska
e-mail: jaroslaw.jastrzebski@uken.krakow.pl
ORCID ID: 0000-0002-9248-0560

У статті представлена роль довоєнної прикордонної служби в системі громадської безпеки на території Львівського воєводства Другої Речі Посполитої. Стаття складається з двох основних частин. У першому обговорено структуру організації прикордонної формації, що діяла на території Львівського воєводства та завдання прикордонної служби у сфері охорони державного кордону Польщі. У другій частині досліджено, зокрема, співпрацю між з державною адміністрацією, прикордонною службою, державною поліцією, дирекцією митного управління у Львові та військовою розвідкою у сфері боротьби з поширеною прикордонною злочинністю. У статті також є основна інформація про масштаби контрабанди в міжвоєнний період.

Ключові слова: Львівське воєводство, Львів, Друга Річ Посполита, прикордонна служба, військова розвідка, безпека міжвоєнний період.

Wstęp. Przedwojenny system bezpieczeństwa wewnętrznego Polski w tym na terenie woj. Lwowskiego opierał się na działalności różnych instytucji państwowych związanych z sektorem szerokiego bezpieczeństwa w której istotną rolę odgrywała Straż Graniczna. Celem powyższej publikacji jest przedstawienie czytelnikom roli Małopolskiej Straży Granicznej w systemie bezpieczeństwa państwa, a przede wszystkim w zakresie ochrony południowej granicy Drugiej Rzeczypospolitej oraz w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa w strefie operacyjnego działania. Działania w zakresie zwalczania szeroko pojętej przestępczości granicznej. prowadzone były przez formację graniczną we współpracy z administracją państwową, Policją Państwową, Dyrekcją Ceł we Lwowie oraz wywiadem wojskowym 4wymiana informacji pomiędzy tymi instytucjami, współpraca służb w terenie w zakresie zwalczania przestępczości granicznej w krótki czasie przyczyniła się do opanowania sytuacji na pograniczu, a także do ograniczenia zjawiska przemytu. Powyższy artykuł oparto na analizie krytycznej dostępnych drukowanych źródeł oraz w oparciu o zbiory archiwalne przechowywane w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym we Lwowie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie oraz w oparciu o zasoby Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie. Cezurę czasową artykułu tworzą lata 1928–1939.

Streszczenie głównego materiału. Straż Graniczna (*dalej – SG*) w czasach II RP została powołana 1 kwietnia 1928 r. w miejsce rozwiązanej Straży Celnej na podstawie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o Straży Granicznej. Powstanie formacji granicznej zakończyło długi trwający prawie 10 lat okres formowania systemu ochrony II RP. Powstała służba graniczna została podporządkowana Ministerstwu Skarbu i w odróżnieniu od istniejącego na wschodniej granicy Korpusu Ochrony Pogranicza była formacją typu policyjnego. Zgodnie z planem operacyjnym Straż Graniczna miała za zadanie ochronę granicy na północy kraju z Niemcami, Wolnym Miastem Gdańsk, morską, na zachodzie z Niemcami oraz na południu kraju z Czechosłowacją oraz częściowo z Królestwem Rumuńskim. To założenie przyczyniło się do tego, że SG ochraniała 2/3 przedwojennych granic państwa. W chwili powstania ww. formacja liczyła ok. 5,3 tys. strażników granicznych. Do zadań przedwojennej Straży Granicznej min. należało:

1. niedopuszczenie do nielegalnego przekroczenia granicy i przemytnictwa towarów, nielegalnego ruchu towarowego i osobowego na wodach granicznych;
2. śledzenie i ujawnianie przemytnictwa oraz innych przekroczeń obowiązujących postanowień skarbowo-celnych i postanowień o granicach państwa stosownie do specjalnych przepisów wydanych na podstawie art. 36 niniejszego rozporządzenia;
3. pełnienie w urzędach celnych służby wartowniczej, konwojowej, służby posterunkowej na drogach celnych oraz współdziałanie w postępowaniu celnym w wypadkach i w sposób określony przez Ministra Skarbu;
4. strzeżenie nienaruszalności znaków i urządzeń granicznych;

5. współdziałanie z właściwymi organami na zasadzie specjalnych przepisów przy wykonywaniu zarządzeń, mających na celu bezpieczeństwo publiczne, i w ogóle zapobieganiu szkodom, zagrażającym interesowi publicznemu;

6. współdziałanie z organami wojska w zakresie obrony państwa¹.

Siedziba komendy SG znajdowała się w Warszawie. Strukturę organizacyjną formacji tworzyła komenda Straży Granicznej której było podporządkowanych: 5 inspektoratów okręgowych z siedzibą w: Ciechanowie, Bydgoszczy, Poznaniu, Katowicach, Sanoku a od 1930 r. w Przemyślu oraz Centralna Szkoła Straży Granicznej w Górze Kalwarii, którą w 1934 r. przeniesiono do pozyskanych przez Straż Graniczną obiektów wojskowych w Rawie Ruskiej. Każdemu z inspektoratów okręgowych były podporządkowane inspektoraty graniczne którym z kolei były podporządkowane komisariaty graniczne którym podlegały placówki I linii oraz placówki II linii. Taki układ przypominał wojskową strukturę organizacyjną batalionu któremu podlegały kompanie, a kompaniom plutony oraz drużyny. Przyjęta struktura Straży Granicznej miała na celu pokrycie terenu przez jednostki organizacyjne formacji z uwzględnieniem obszarów zagrożonych przestępczością graniczną oraz szlaków przemytniczych. Przedwojenna Straż Graniczna prowadziła działania w oparciu o dwie formy służby. Jawną prowadzoną przez umundurowane patrole i posterunki graniczne wystawione na każdą dobę operacyjną przez Placówki I Linii. Placówki były usytuowane na linii granicznej oraz na zapleczu linii granicznej bezpośrednio w strefie nadgranicznej.

Druga forma miała charakter poufny, skryty prowadzony przez służbę informacyjną SG /wywiad/ w oparciu o nieumundurowaną służbę oraz aparat informacyjny który tworzyli wywiadowcy, informatorzy oraz konfidenti. Działania te były prowadzone przez Placówki II Linii, które były usytuowane na zapleczu placówek wykonujących bezpośrednie zadania w zakresie ochrony granicy państwa. Ich zadaniem było zamknięcie podejścia do granicy państwa.

Pod koniec lat trzydziestych służba informacyjna SG prowadziła działania operacyjno-rozpoznawcze w trzech obszarach. Celem podjętych wówczas działań było zdobywanie informacji z zakresu:

- **wywiadu przeciwprzemysłowego:** o organizatorach przemytu, przemysłach, miejscach przechowywania towarów (składnicach), metodach i trasach przerzutu towarów przez granicę oraz o odbiorcach, a także o systemie dystrybucji w kraju przemycanego towaru;

- **wywiadu wojskowego:** o dyslokacji na przedpolu granicy południowej jednostek wojskowych, policji, formacji granicznych, urzędów celnych ich wyposażeniu i uzbrojeniu oraz o składzie osobowym, kadrze dowódczej jednostek wojskowych i nastrojach w tych jednostkach. W zainteresowaniu były urzędy oraz pracownicy administracji rządowej i samorządowej państw ościennych, a także o istniejących i budowanych na przedpolu instalacjach militarnych

- **wywiadu politycznego:** o osobach i sympatykach należących do organizacji komunistycznych (KPP, KPZU, KPZB, Bund) oraz nacjonalistycznych ze szczególnym uwzględnieniem organizacji mniejszości narodowych działających w strefie operacyjnego działania organów SG oraz bezpośrednio na przedpolu po stronie Czechosłowacji i Rumunii².

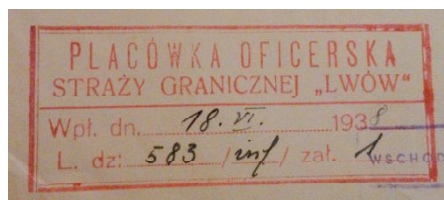
Tak jak już wcześniej podkreślono, jednym z pięciu inspektoratów okręgowych SG utworzonych w 1928 r., był Małopolski Inspektorat Okręgowy Straży Granicznej z siedzibą w Sanoku, a po jego przeniesieniu w 1930 do Przemyśla³. Siedziba sztabu mieściła się na drugim piętrze w wynajmowanych pomieszczeniach w kamienicy Rynek 23. Inspektorat zajmował się ochroną granicy południowej Drugiej Rzeczypospolitej o długości ponad 1112,9 km. Małopolska Straż Granicznej działała na terenie ówczesnych województw: krakowskiego, Lwowskiego oraz Stanisławowskiego. Pierwszym komendantem inspektoratu okręgowego został mianowany major Marian Jadwiński – oficer wojska polskiego skierowany do SG na czas reorganizacji formacji granicznej. Komendzie Straży Granicznej w Przemyślu podlegały Inspektoraty graniczne w Nowym Targu, Krośnie, Samborze, Stryju oraz w Kołomyi, którym podporządkowanych było 21 komisariatów, 84 placówek I linii oraz 31 placówek II linii. W następnych latach dyslokacja jednostek granicznych oraz liczba placówek ulegała zmianie⁴.

¹ Art. 4 Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22.03.1928 r. o Straży Granicznej (Dz. U. R.P. z 1928 nr 37, poz. 439.

² Szerzej zob. P. Kozłowski, *Południowa granica Rzeczypospolitej Polskiej w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa w latach 1935–1939*, Rzeszów 2023, s. 214 .

³ Rozkaz organizacyjny KSG nr 5 z dnia 16 maja 1928 r. w sprawie organizacji Małopolskiego Inspektoratu Okręgowego Straży Granicznej, Szerzej zob. M. Jabłonowski. B. Polak, *Polskie formacje graniczne 1918–1939 Tom II*, Koszalin 1999, s. 30–33.

⁴ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej AAN), Zespół akt Komendy Straży Granicznej, *Rozkaz organizacyjny komendanta Straży Granicznej nr 7 z dnia 25 09.1929 w sprawie reorganizacji i zmiany dyslokacji Małopolskiego Inspektoratu Okręgowego*, sygn. akt nr 24/4 , k 100–104.

W związku ze zmianą koncepcji ochrony granicy i objęciem działaniem służb granicznych dużych aglomeracji miejskich Drugiej Rzeczypospolitej. W 1930 r. zostaje utworzona Placówka SG Lwów, która w pierwszej połowie lat trzydziestych została przekształcona w Placówkę Oficerską Lwów. Siedziba jej znajdowała się we Lwowie przy ul. Kraszewskiego 19. Obszarem jej działania było miasto Lwów oraz miejscowości przylegające bezpośrednio do Lwowa.

Powstała w 1928 r. Straż Graniczna borykała się z brakiem chętnych do służby w jej szeregach jak również z bazą lokalową. Problem z pozyskaniem w latach trzydziestych chętnych do służby na granicy wiązał się z tym iż do Straży Granicznej przyjmowano obywateli RP narodowości polskiej o nieposzlakowanej opinii, posiadających umiejętność czytania i pisanie oraz wykonywania podstawowych działań matematycznych. Kryteria te powodowały, że prowadząc nabór do służby zwłaszcza na terenie woj. Lwowskiego i Stanisławowskiego było trudno pozyskać kandydatów spełniających powyższe kryteria. Trud służby w terenie wysokogórskim w Karpatach Wschodnich oraz brak zaplecza socjalnego w postaci odpowiedniej bazy lokalowej SG przyczynił się do tego, że na przełomie lat 1928–1930 szeregi formacji opuściła dość liczna grupa funkcjonariuszy przechodząc do służby celnej w Dyrekcji Ceł we Lwowie. Byli to przeważnie funkcjonariusze starsi wiekiem. Sytuacja kadrowa w MIO SG, poprawiła się dopiero w połowie lat trzydziestych, kiedy służbom kwatermistrzowskim udało się pozyskać nowe budynki spełniające podstawowe standardy bytowe jak również wynajmując mieszkania dla strażników. W tym czasie do służby w ochronie granicy trafiła dość liczna młodych wiekiem funkcjonariuszy, urodzonych w XX wieku, wykształconych już w czasach II RP, którzy posiadali wykształcenie oraz stosowne przeszkolenie wojskowe. Z chwilą powstania formacja graniczna aktywnie włączyła się w zwalczanie przestępczości granicznej, skarbowej oraz pospolitej. Prowadząc działania na linii granicznej oraz bezpośrednio w strefie nadgranicznej w krótkim czasie małopolscy strażnicy przyczynili się do spadku przemytu przez granicę ludzi oraz towarów deficytowych na których istniała podaż w przedwojennej Polsce.

Działania SG w strefie nadgranicznej, uszczelnienie granicy państwowej wpłynęło także do ograniczenia przestępczości politycznej. Funkcjonariusze SG we współpracy z Policją Państwową, wydziałem bezpieczeństwa UW we Lwowie oraz we współpracy z Samodzielnymi Referatami Informacyjnymi DOK nr VI we Lwowie oraz DOK nr X Przemysłu, przystąpili do zwalczania działalności komunistycznej na terenie Polski Komunistycznej Partii Pol, Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy, jak również narodowy ruch różnych stronnictw ukraińskich. W tym czasie funkcjonariusze przeciwdziałali na pograniczu szpiegostwu prowadzonemu przez czechosłowackie służby (Finančni Stráž Československá i Żandarmerię Krajową) oraz zwalczali aktywnie wywiad sowiecki, który uaktywnił się z terenu Czechosłowacji na kierunku polskim po 1935 r. tj. po podpisaniu 16 maja 1935 r. w Pradze układu o wzajemnej pomocy ze ZSRR⁵. Warto w tym miejscu podkreślić, iż w drugiej połowie lat trzydziestych XX w. teren ówczesnej Czechosłowacji, a zwłaszcza Zakarpacie było wykorzystywane do działań ofensywnych na kierunku polskim przez wywiad III Rzeszy. W zainteresowaniu znajdował się powstający w widłach Sanu i Wisły Centralny Okręg Przemysłowy oraz miasto Lwów.

W związku z tym, iż Inspektorat Okręgowy SG ochraniał najdłuższy odcinek granicy państwa, różny pod względem ukształtowania terenu oraz zagrożenia przestępczością graniczną pod koniec 1934 r. w kierownictwie Ministerstwa Skarbu zapadła decyzja o podziale tego inspektoratu na dwie jednostki graniczne: Zachodnio-Małopolski Inspektorat Okręgowy SG z siedzibą w Krakowie oraz Wschodnio-Małopolski Inspektorat Okręgowy (dalej – WMIO)

SG z siedzibą we Lwowie⁶. Realizując powyższą decyzję w marcu 1935 r. sztab okręgu z Przemysła został przeniesiony do Lwowa. Siedziba okręgu znajdowała się we Lwowie przy ulicy Kopernika 4. Jak wspominali po latach pełniący służbę w sztabie oficerowie SG z okien siedziby sztabu można było dostrzec pomnik Adama Mickiewicza. Wraz z przeniesieniem sztabu, na terenie miasta uruchomiono rusznikarnię. Obiekt ten znajdował się w wynajętym przez służby kwatermistrzowskie budynku we Lwowie znajdującym się przy ulicy Ostrołęckiej pod numerem 6. Przy czym warsztaty znajdowały się w oficynie tego budynku na parterze, a na piętrach wyższych budynku znajdowały się mieszkania służbowe oficerów i strażników granicznych pełniących służbę na terenie Lwowa. Stan etatowy Inspektoratu Okręgowego SG we Lwowie wynosił 644 osoby w tym 32 oficerów 65 przodowników oraz 427 strażników⁷.

⁵ H. Batowski, *Między dwiema wojnami 1918–1939*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1988, s. 227

⁶ H. Kula, *Straż Graniczna II RP 1928–1939*, Warszawa 1988, s. 123.

⁷ Rozkaz nr 4 z dnia 17 grudnia 1934 r. komendanta Straży Granicznej płk. Jura-Gorzechowskiego w sprawie zmian nazwy Oddziału II oraz zarządzeń organizacyjnych i etatów budżetowych [w] M. Jabłonowski. B. Polak, dz. cyt., s. 98.

Obsadę personalną komendy Inspektoratu Okręgowego we Lwowie tworzyli nadinspektor Marian Prosołowicz kierownik okręgu, oficer informacyjny nadkomisarz Maksymilian Węglowski, kwatermistrz i adiutant komisarz Bronisław Benit, kierownik radiostacji prac. Jan Świtalski oraz szef kancelarii st. przodownik Kazimierz Węgrzyniak. Strukturę organizacyjną WMIO we Lwowie pokazuje tabela poniżej.

Struktura organizacyjna WMIO SG we Lwowie w styczniu 1935 r.

Komenda Wschodnio-Malopolskiego Inspektoratu Okręgowego Straży Granicznej we Lwowie Adres: Lwów ul. Kopernika 4		Komisariat Straży Granicznej Lwów, ul. Kraszewskiego 19	
Inspektorat Graniczny	Komisariat Straży Granicznej	Placówka I linii	Placówka II linii i posterunki
SAMBOR kierownik nadkomisarz Staniszewski dł. odcinka gran. 173 km teren działania: powiaty Sanok, Lesko, Turka n/Stryjem Sambor, Stryj adres: Sambor ul. Legionów	Komańcza dł. odcinka gran. 59 km	Wisłok Wielki Radoszyce Łupków Balnica Cisna	Solinka
	Dwernik dł. odcinka gran. 43 km	Strubowiska Wetlina Berechy Góme Ustrzyki Góme Wołosate	Dwernik Sambor Posterunki: Turka n/Stryjem Lesko
	Borynia dł. odcinka gran. 36 km	Beniowa Sianki Butla Libuchora	Borynia Przemyśl
	Smorze dł. odcinka gran. 35 km	Husne Wyżne Krywka Klimiec Zupanie	Smorze
STRYJ kierownik – dł. odcinka gran. 280,9 km teren działania: powiaty Stryj, Dołna, Nadwórna adres: Stryj ul. M. Konopnickiej 4	Ławoczne dł. odcinka gran. 36 km	Wyżłów Oporzec Chaszcowanie Jelenkowane	Ławoczne Posterunki: Różanka Wyżna Sławsko Drochobycz Skole Dolina
	Ludwikówka dł. odcinka gran. 36,5 km	Seneczów Wyszków Beskid-Klauza	Ludwikówka

	Solotwina dł. odcinka gran. 158 km	Osmołoda Huta Zielona Rafajłowa	Solotwina Posterunki: Nadwórna
	Worochta dł. odcinka gran. 51,4 km	Polanica Jabłonica Woronienka Howerła	Worochta Posterunki: Tatarów Delatyn
KOŁOMYJA kierownik – dł. odcinka gran. 268, km teren działania: powiaty Kołomyja, Stanisławów, Kosów, Śniatyn, Horodenka adres: Kołomyja ul. M. Sobieskiego 76	Żabie dł. odcinka gran. 146 km	Bystrzec Szybene Hryniawa Dołhopole Uścieryki	Żabie Krzywopole
	Kosów dł. odcinka gran. 48 km	Białobereska Rostoki Tudjów Kuty Słobudka Ryбно Wiśniówka	Kosów
	Śniatyn dł. odcinka gran. 42 km	Popielniki Tuczapy Załucze Zawale Przerwa Kułaczyn Augustów	Kołomyja Śniatyn Posterunki: Zablótów Śniatyn-Załucze
	Horodenka dł. odcinka gran. 32 km	Stecowa Horodnica Jasieniów Polny	Horodenka Stanisławów Serafińce Probabin Horodnica

Źródło: oprac. własne autora na podstawie Komunikatu Dyslokacyjnego SG – 1934 r.⁸

⁸ Archiwum Narodowe (dalej AN) w Krakowie, Zespół Akt Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie sygn. akt nr 29 206 103, s. 1187–1197, Komunikat dyslokacyjny Straży Granicznej z 1934.

Po przekazaniu zachodniego odcinka granicy południowej do Okręgu SG w Krakowie, terenem działania WMIO było województwo Lwowskie oraz południowy obszar woj. Stanisławowskiego.

Historia Straży Granicznej to jej udział w walce z szeroko pojętą przestępczością graniczną która miała różne formy. W zależności od sytuacji geopolitycznej w jakiej się znajdowała Polska w przededniu wybuchu II wojny światowej przyczyniła się do tego że w kierownictwie SG zmieniały się priorytety w zakresie ochrony granicy państwa oraz bezpieczeństwa wewnętrznego. W związku z tym dla potrzeb niniejszego artykułu skupiono się na kwestii zwalczania przemytu oraz przestępstw karno-skarbowych bo to właśnie skuteczność w tym obszarze służb granicznych miała najbardziej wymierny wkład w zapewnienie bezpieczeństwa na pograniczu ówczesnego woj. Lwowskiego.

Wschodnio-Małopolska Straż Graniczna w walce z przestępczością graniczną

Przeglądając sprawozdania statystyczne sporządzone w drugiej połowie lat trzydziestych przez Straż Graniczną dotyczące ilości oraz wartości zatrzymanego przemytu, jak również kategorii towarów przemycanych do Polski odnosi się wrażenie, iż przemyt ten obejmował praktycznie każdą dziedzinę życia gospodarczego II RP. W związku z powyższym należy w tym miejscu zastanowić się nad przyczynami, które powodowały, że wśród społeczeństwa występowała aż tak duża podaż na towary pochodzenia zagranicznego. Zdaniem Autora do głównych przyczyn występowania zjawiska przemytu w okresie międzywojennym zdaniem autora należy wymienić:

- ✓ występujące okresowo niedobory w dostępie do określonych towarów w Polsce;
- ✓ powszechnie panujące przekonanie wśród społeczeństwa, iż towar zagraniczny jest jakościowo lepszy od polskiego;
- ✓ wyższa cena detaliczna produktów sprzedawanych w Polsce, które w cenie zawierały wysoki podatek;
- ✓ polityka państw ościennych, polegająca na stosowaniu cen dumpingowych na produkty przemycane do Polski⁹;
- ✓ wspieranie przez służby graniczne państw ościennych (Czechosłowacji oraz Niemiec) przemytu towarów do Polski, w tym stosowanie wszelkiego rodzaju ułatwień dla przemytników przy przekroczeniu granicy z przemytem¹⁰;
- ✓ bliższy dostęp mieszkańców z wiosek rozrzuconych na pograniczu (zwłaszcza w Karpatach) do sklepów oraz hurtowni z towarami znajdujących się po stronie Czechosłowacji.

Używając kolokwialnego określenia dla opisanego stanu panującego na pograniczu można stwierdzić „*granica stała się jedynym żywicielem*” dla osób dotkniętych biedą i pozbawionych jakichkolwiek perspektyw życiowych, a to z kolei miało bezpośredni wpływ na stan bezpieczeństwa granicy państwa oraz jej nienaruszalności. Należy pamiętać, że „trudne czasy” generowały przemoc i brutalność na granicy. W tym okresie na granicy państwa toczyła się niewypowiedziana wojna pomiędzy SG a przestępcami, co potwierdzają liczne meldunki o przypadkach użycia broni przez SG oraz dane informujące o osobach rannych i zabitych na granicy w wyniku interwencji strażników granicznych. Dziś wg współczesnych standardów demokracji taka sytuacja gdzie służby graniczne strzelają do ludzi byłoby niemożliwa.

⁹ Dumping – polityka gospodarcza państw ościennych polegająca na sprzedaży w Polsce swoich produktów po cenach niższych niż te, które występowały na ich rynku krajowym lub po cenach niższych od kosztów ich wytworzenia na terenie Czechosłowacji oraz na terenie Niemiec.

¹⁰ W latach trzydziestych XX wieku władze czechosłowackie, podejmowały szereg przedsięwzięć których celem było wspieranie przemytu swoich towarów do Polski. Według informacji uzyskanych i potwierdzonych przez służbę informacyjną ZMIO SG w Krakowie, jedną z takich form działań było wydanie polecenia funkcjonariuszom Finansowej Straży, aby nie czynili żadnych problemów osobom, które zostały zatrzymane z przemytem podczas próby nielegalnego przekroczenia granicy. W przypadku kiedy sprawca nielegalnego przekroczenia granicy polsko-czechosłowackiej wykazał się tym, iż towar został kupiony na terenie Czechosłowacji a jego wartość przekraczała 5 koron czeskich, wówczas służby graniczne południowego sąsiada Polski, odstępowały od wszelkich czynności procesowych i zezwalały na powrót do kraju zamieszkania. AN w Krakowie, Zespół akt Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie, *Meldunek Sytuacyjny nr 12 z dnia 19.12.1936 r.* [w] Sprawozdaniach miesięcznych za stan bezpieczeństwa za 1936 rok, sygn. akt nr 29/206/557, k, 259.

Liczba przypadków użycia broni przez strażników granicznych w latach 1936–1937

		<i>Straż Graniczna</i> <i>/ogółem/</i>	Wschodnio-Małopolski IOSG we Lwowie
1936	Ilość przypadków użycia broni	2009	48
	Liczba osób zabitych	19	0
	Liczba rannych	66	5
1937	Ilość przypadków użycia broni	1361	32
	Liczba osób zabitych	12	3
	Liczba rannych	55	5

Źródło: obliczenia własne autora na podstawie sprawozdań z ochrony granicy KGSG w Warszawie za lata 1936–1937.

W tym miejscu należy zwrócić uwagę na zestawienia statystyczne informujące czytelnika co do skali przemytu, liczby oraz wartości towarów pochodzących z przemytu, ujawnionych i zlikwidowanych przez polską Straż Graniczną. Powyższe zestawienie nie odzwierciedla jednak zjawiska przemytu narkotyków do Polski (Sprawa Ejnocha Marymintza – przemyt i handel narkotykami na terenie Polski w latach 1937–1938¹¹), brylantów oraz wyrobów ze srebra z Czechosłowacji na teren Złoczowa, gdzie istniały warsztaty produkujące szaty liturgiczne dla Żydów na terenie Galicji (Sprawa nr 3/AG/I.G. Stryj dotycząca przemytu srebra przez grupę Józefa Wohlmutha¹²). To także przemyt do Polski środków transportu w postaci samochodów, motorów oraz rowerów. Dziś o tych wydarzeniach świadczą artykuły jakie ukazały się w przedwojennej prasie lokalnej.

Istotną rolę w zwalczaniu przestępczości granicznej było rozpoznanie osób oraz grup zajmujących się przemytem towarów przez granicę oraz ich rozprowadzaniem na terytorium RP. Było to zadania trudne do realizacji bo działające grupy przemytnicze były hermetyczne w swojej grupie, co powodowało, że SG miała utrudniony do nich dostęp. Warto w tym miejscu przytoczyć zdanie za instrukcją graniczną pochodzącą z tamtego okresu ale także aktualną i w dzisiejszych czasach “(...) Bandy [przemytnicze] o większym zasięgu działania organizowane przez finansistów z głębi kraju wykazują się coraz większą ostrożnością w swojej pracy konspirują się w sposób wyrafinowany (...)”¹³.

Potwierdza to tezę, że pomiędzy przemytnikami istniała solidarność zawodowa, która funkcjonowała do momentu rozbicia grupy przez służby graniczne. Wówczas osoby zatrzymane, próbując ratować swoją skórę podczas przesłuchania bardzo dokładnie informowały o mechanizmach działania grup, o roli poszczególnych osób w tej grupie, a także o obrocie przemycanym towarem.

¹¹ *Znowu wielka afera przemytnicza* [w] *Ilustrowanym Kurierze Codzienny*” z dnia 13.01.1938 nr 13, s. 6.

¹² Akta śledztwa prowadzonego przeciwko Józefowi Wohlmuthowi i spółce, Centralne Państwowe Archiwum Historyczne we Lwowie (dalej: CDIA) we Lwowie, Zespół Akt MIOG, sygn. akt nr 204/1/1799, k 1-64.

¹³ Archiwum SG w Szczecinie, Zespół akt Komendy SG, *Walka z przestępstwami skarbowo celnymi za rok 1935*, sygn. akt nr 187/147, Warszawa 1936, k. 24.

Wobec powyższego źródłem informacji na temat przemytu, była własna obserwacja prowadzona przez wywiad graniczny, informacje uzyskane od osobowych źródeł informacji, materiały uzyskane w trakcie przesłuchań osób zatrzymanych ale także donosy – anonimy które niemal każdego dnia otrzymywały polskie instytucje od osób “zatroskanych” o stan bezpieczeństwa polskich granic.

Wyniki osiągnięte w zwalczaniu przestępczości granicznej przez WMIO SG w latach 1936–1937

Główne kategorie przestępstw granicznych		Straż Graniczna Ogółem	Granica południowa WMIO SG	
			L	%
1936	Ilość ujawnionych przypadków przemytu	14 216	842	5,9
	Liczba osób zatrzymanych z przemytem	20 631	1463	7
	Liczba osób zatrzymanych za nielegalne przekroczenie granicy	3 812	248	6,5
	Wartość zatrzymanego przemytu w zł	1 803 607	77974	4,3
1937	Ilość ujawnionych przypadków przemytu	8 764	549	6,2
	Liczba osób zatrzymanych z przemytem	14 504	1033	7,1
	Liczba osób zatrzymanych za nielegalne przekroczenie granicy	5 677	217	3,8
	Wartość zatrzymanego przemytu w zł	1 390 851	72166	5,1

Źródło: obliczenia własne autora na podstawie sprawozdań z ochrony granicy KG SG w Warszawie z lat 1936–1937.

Analizując stan przestępczości granicznej w latach trzydziestych na południowej granicy w latach trzydziestych XX wieku należy stwierdzić, że granica południowa na odcinku ochranianym przez lwowska SG w porównaniu z zachodnią granicą oraz północą ochranianą przez SG należała do granic o średnim stopniu zagrożenia przestępczością graniczną o czym świadczą prezentowane powyżej wyniki statystyczne. Oznacza że północno-wschodni odcinek granicy II RP nie leżał na główny kierunku przestępczości granicznej. Oznacza to że spośród 6 istniejących inspektoratów SG Wschodnio-Małopolski z siedzibą we Lwowie był najmniej zagrożony przestępczością graniczną. Nie mniej jednak przemyt ten zagrażał interesowi ekonomicznemu państwa.

Warto podkreślić że zjawisko nielegalnego przekroczenia granicy należy upatrywać w dwóch kierunkach tj.: do Polski oraz z Polski. W 1938 r. na odcinku południowym strażnicy graniczni zatrzymali 852 osoby podczas próby nielegalnego przekroczenia granicy, z czego 704 na kierunku do Polski oraz 148 osób, które usiłowały nielegalnie przekroczyć granicę z Polski do Czechosłowacji. W olbrzymiej większości zatrzymani byli obywatelami II RP, jednak zapoznając się z danymi statystycznymi w tym zakresie można stwierdzić, że sprawcami nielegalnego przekroczenia byli obywatele jeszcze 7 innych państw oraz 3 osoby nie mające określonej przynależności narodowej. W rozbiu na przynależność państwową kształtowało się to w sposób

następujący: 718 osób było ob. Polski, 66 ob. Czechosłowacji, 8 ob. Niemiec, 4 ob. Węgier, 4 ob. Rosji, 3 bezpaństwowców oraz po jednym obywatelu Rumuni, Wolnego Miasta Gdańsk oraz Chin¹⁴.

Analiza sprawozdań miesięcznych z ochrony granicy sporządzonych przez SG – w których znajdują się informacje o danych statystycznych dotyczących ilości oraz wartości zatrzymanego przemytu, a także wymienione nazwy towarów – pozwala pogrupować zatrzymywany przemyt w skali całego kraju na sześć głównych kategorii tj.: wyroby monopolowe, artykuły chemiczne, artykuły spożywcze, materiały i odzież, urządzenia techniczne oraz środki transportu.

Wykaz najczęściej przemycanych towarów do Polski w latach trzydziestych XX w.

Kategorie zatrzymanych towarów na granicy przez SG					
Wyroby monopolowe	Wyroby chemiczne	Art. spożywcze	Materiały oraz odzież	Urządzenia Techniczne	Pojazdy
tytoń; cygara; papierosy; spirytus; wódki gatunkowe; sacharyna; zapalniczki; kamienie zapalowe; części do zapalniczek; karty do gry	eter; produkty chemiczne; nawozy sztuczne; narkotyki	owoce południowe; pieprz; mąka; wyroby Dr. Oetker	jedwabne; tekstylne; odzieżowe dywany; wyroby ze skóry	galanteria stalowa; narzędzia stołowe; nożyki do golenia; maszyny; odbiorniki radiowe; aparaty fotograficzne; narzędzia precyzyjne; zegary	powozy; wozy; rowery; motocykle; samochody

Źródło: opracowanie własne autora na podstawie miesięcznych sprawozdań z ochrony granicy za 1937 r.

Z przedstawionego zestawienia wynika, iż były to towary, których przemyt przez granicę do Polski przynosił znaczne straty we wpływach do budżetu państwa z tytułu należnych cel i podatków. Istotną cechą determinującą przestępczość graniczną w tym okresie był fakt, iż każdy odcinek granicy podległy Straży Granicznej charakteryzował się inną kategorią przemycanych towarów. Na południowej granicy w latach trzydziestych w sporządzanych sprawozdaniach i meldunkach widniały:

- wyroby metalowe (nakrycia stołowe, nożyki do golenia, brzytwy);
- odzież, obuwie firmy "Bata";
- artykuły spożywcze (cytrusy, owoce południowe, sery), wyroby "Dr. Oetkera";
- wyroby przemysłowe (radia, płyty gramofonowe, lampy naftowe, opony);
- artykuły monopolowe (zapalniczki, kamienie zapalowe, spirytus, tytoń, papierosy oraz sacharyna);
- medykamenty.

Kolejnym czynnikiem mającym negatywny wpływ na stan bezpieczeństwa ekonomicznego Drugiej Rzeczypospolitej był przemyt do Polski towarów monopolowych, a następnie rozprowadzanie ich na terenie kraju przez zorganizowane grupy przestępcze. Przemyt tej kategorii towarów był najbardziej odczuwalny dla budżetu państwa. Jak zauważa Paweł Grata cyt. *Monopole skarbowe stanowiły przez okres międzywojenny*

¹⁴ ASG w Szczecinie, Zespół akt Zachodnio-Małopolskiego IOSG, *Sprawozdania z ochrony granicy* [w:] Meldunki Sytuacyjne Zachodnio-Małopolskiego Inspektoratu Okręgowego Straży Granicznej w Krakowie, sygn. akt nr 193/23, k. 1–185.

ważny element systemu podatkowego Rzeczypospolitej¹⁵. Dlatego też służby graniczne na terenie woj. Lwowskiego podjęły działania na rzecz zwalczania tego zjawiska. Przedstawione poniżej wyniki świadczą o skali zjawiska z którymi borykały się służby graniczne II RP.

Towary monopolowe zatrzymane przez SG w latach 1935–1937

		Tytoń	Eter	Sacharyna	Spirytus	Zapalniczki	Kamienie zapalowe
1935	Straż Graniczna	538,4 kg	486,8 kg	2 485,9 kg	29,9 kg	9 054 szt.	52,47
	Granica polsko-czechosłowacka	340,4 kg	146,2 kg	312,6 kg	0,7 kg	4323 szt.	11,7
	Granica polsko-rumuńska	37,6 kg	0	0	28,3 kg	0	0,7
1936	Straż Graniczna	2015,6 kg	1544,4 kg	z1293,1 kg	1 61,05 kg	22130 szt.	283, 7 kg
	ZMIOSG	322,46 kg	209.1 kg	180,4 kg	1,8 kg	2329 szt.	59,32 kg
	WMIOSG	130,2 kg	0,6 kg	86.2 kg	1 23,7 kg	462 szt.	58,28
1937	Straż Graniczna	2494.9 kg	598,2 kg	1246,2 kg	48,85 kg	22151 szt.	233,5 kg
	ZMIOSG	229,9 kg	35,7 kg	128,8 kg	0	3465 szt.	29,1 kg
	WMIOSG	12,5 kg	0	203,6 kg	34,8 kg	211 szt.	0

Źródło: obliczenia własne autora na podstawie sprawozdań z ochrony granicy KGSG w Warszawie za lata 1936/1937

Analizując dane statystyczne w tabeli poniżej należy stwierdzić, że w okresie trzech lat 1935–1937 strażnicy graniczni zatrzymali ponad 4688,9 kg tytoniu, z czego funkcjonariusze pełniący na południowej granicy 1073,1 kg, co stanowi ponad 23 % ogółu zatrzymanego tytoniu przez SG. Badając kwestię przemytu tytoniu do Polski w omawianym okresie należy stwierdzić, iż widoczny jest wzrost ilości przemycanego tytoniu, który w 1937 r. w porównaniu do 1935 r. wzrósł on.

W tym przypadku był to wymierny wkład SG II RP w ochronę interesów ekonomicznych Drugiej Rzeczypospolitej. Warto w tym miejscu skonfrontować przedstawione dane statystyczne z wyliczeniami, jakich dokonał P. Grata. Otóż tylko w roku budżetowym 1936–1937 udział monopolu tytoniowego w daninach pochodzących z tytułu wpłat skarbowych kształtował się na poziomie ok 20,7%¹⁶.

¹⁵ P. Grata. *Państwowy Monopol Zapalczany w Polsce w latach 1925 – 1935*, [w] *“Kresy Południowo-Wschodnie. Historia i tradycja”* Rocznik Przemyskiego Centrum Kultury i nauki “Zamek” Przemysł 2007/2008, s. 151

¹⁶ P. Grata, *Monopole skarbowe w polityce podatkowej Drugiej Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2009, s. 451.

Kolejnymi artykułami monopolowymi wartymi uwagi w przedstawionym wyżej zestawieniu to zapalniczki oraz kamienie zapalowe, których przemysł do Polski z roku na rok wzrastał. Według danych statystycznych w latach 1935–1937 strażnicy graniczni podczas wykonywania czynności służbowych zatrzymali ponad 53 tys. zapalniczek oraz ponad 569 kg kamieni zapalowych. Liczba zapalniczek ujawnionych i zatrzymanych przez SG w 1937 r. wzrosła w stosunku do roku 1935 o ponad 146%, przy czym udział małopolskich strażników w zwalczaniu przemysłu tej kategorii towarów monopolowych w 1937 r. kształtował się na poziomie ok 16% w skali Straży Granicznej. Rozpatrując kwestię przemysłu zapalniczek do Polski zastanawia jeden fakt, dlaczego na towar ten występowało tak duże zapotrzebowanie w kraju. Być może odpowiedzią na tak sformułowane pytanie jest tytuł artykułu prasowego Grażyny Kuźnik, jaki ukazał się w Dzienniku Zachodnim "(...) *Kto nie miał zapalniczki z przemysłu uchodził w Polsce za naiwniaka* (...)"¹⁷, co wskazuje, że oprócz kwestii finansowych ważny był również aspekt psychologiczny – chęć pokazania się przed innymi. Posługując się danymi opublikowanymi przez Pawła Gragę w zakresie udziału poszczególnych monopolii we wpływach skarbowych, udział monopolu zapalczanego w roku budżetowym 1936–1937 w ogólnej masie wpływów skarbowych kształtował się w wysokości 0,7%¹⁸.

Równie ciekawie kształtują się dane dotyczące przemysłu sacharyny do Polski. W tym przypadku w przeciwieństwie do prezentowanych wyżej artykułów monopolowych, ilość ujawnionej i zatrzymanej sacharyny przez organa SG w 1937 r. jest mniejsza w porównaniu do analogicznego okresu w 1936 r. o ok. 50%.

Z danych statystycznych małopolskiej Straży Granicznej wynikało, że w latach trzydziestych XX wieku przemysł sacharyny z uwagi na konkurencyjną cenę na polskim rynku, jak również rozmiar stanowił bardzo intratną dla przemysłowców kategorię towaru, który był dość chętnie i powszechnie przenoszony nielegalnie przez granicę. Sacharyna z uwagi na wysoką cenę cukru w sprzedaży detalicznej, była poszukiwana przez polskiego odbiorcę, co powodowało, iż w tym okresie nie było problemów z jej zbytem. Każdy kilogram sprzedanej sacharyny przyczyniał się w tym czasie do spadku w Polsce sprzedaży cukru o 450 kg¹⁹. Biorąc pod uwagę fakt, że w cenie 1 kg cukru był zawarty podatek 38 groszy²⁰, to 1 kg sacharyny wprowadzony nielegalnie na polski rynek generował 171 zł strat dla budżetu państwa uszczuplając dochód państwa z tytułu sprzedaży cukru. Biorąc pod uwagę, że był to towar na który było duże zapotrzebowanie, to Straż Graniczna skupiła swoje działania na zwalczaniu tego rodzaju przestępczości. Dla zobrazowania skali przemysłu oraz jego wpływu na stan budżetu państwa warto przytoczyć dane o ilości zatrzymanej sacharyny przez SG w styczniu 1938 r.

Wartość uszczuplenia podatku od cukru w związku z przemysłem sacharyny w styczniu 1938 r.

	Straż Graniczna ogółem	Wschodnio- Małopolski IOSG we Lwowie
Ilość zatrzymanej sacharyny w kg	131,2	5,7
Ubytek w sprzedaży cukru na rynku polskim w kg	59 040	2 565
Wysokość uszczuplenia dochodu państwa z tytułu podatku od cukru w zł	22 435,2	949,05

Źródło: obliczenia własne autora na podstawie danych statystycznych zawartych w Komunikatach informacyjnych Komendy SG za rok 1938; przelicznik: 1 kg sacharyny x 171 zł z podatku od cukru.

¹⁷ G. Kuźnik, *Kto nie miał zapalniczki z przemysłu uchodził w Polsce za naiwniaka*, [w] Dziennik Zachodni, z dn. 23.01.2015.

¹⁸ Tamże, 451.

¹⁹ CDIA we Lwowie), Zespół akt MIOŚG, *Pismo z dn. 23.05.1930 r. J. Około-Kułaka do wszystkich Izb Skarbowych i Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego w sprawie strat skarbu [państwa] przez niedozwolone używanie sacharyny*, sygn. akt nr 204/1/1468, k. 1.

²⁰ *Podatek od cukru* [w:] *Kalendarz skarbowy na 1939 rok*, Warszawa 1939, s. 646.

Z przedstawionych danych statystycznych wynika, iż tylko w miesiącu styczniu 1938 r. – który należał do najmniej zagrożonych pod względem przestępczości granicznej z uwagi na porę roku – Straż Graniczna zatrzymała przemyt 131,2 kg sacharyny. Gdyby zatrzymana i skonfiskowana przez strażników granicznych sacharyna trafiła na rynek wewnętrzny spadłaby sprzedaż ponad 59 ton cukru w Polsce, co z kolei wygenerowałoby stratę budżetu państwa w wysokości ponad 22 435 złotych z tytułu należnego podatku dochodowego od sprzedaży cukru. Warto w tym miejscu podkreślić, że ok. 19% ogółu zatrzymanego przemytu sacharyny ujawniono dzięki strażnikom granicznym z południowego odcinka granicy państwa.

Ciekawą kategorią przestępstw monopolowych z którą służby graniczne na terenie województwa Lwowskiego miały do czynienia to rozprowadzanie tali kart do gry bez stosownej opłaty monopolowej. Przykładowo dziś służby graniczne oraz karno-skarbowe w Polsce ścigają nielegalne automaty do gry bez akcyzy zwykle ustawione w różnego rodzaju lokalach gastronomicznych. Wracając do temat kart do gry należy stwierdzić że skala tego zjawiska była dość duża i trudna do wykrycia przez ówczesne służby graniczne.

Karty do gry oraz rachunki nieostemplowane ujawnione i zatrzymane przez SG w latach 1936–1937

Rok	Karty do gry		Wartość zakwestionowanych umów i rachunków nieostemplowanych	
	SG	WMIO SG	SG	WMIOSG
1936	2 979	1	8 429 091 zł	120 207 zł
1937	4 581	55	23 484 255 zł	4 303 481 zł
Razem	7 560	56	31 913 346 zł	4 423 688 zł

Źródło: obliczenia własne autora na podstawie danych statystycznych KGSG w Warszawie za lata 1936/1937.

Kolejną kategorią przestępstw monopolowych przedstawionych powyżej to rachunki nieostemplowane od transakcji dokonanych podczas zakupów np. towarów spożywczych w sklepach przez mieszkańców woj. Lwowskiego. Sprzedawca po zakończeniu działalności każdego dnia miał obowiązek sporządzić zestawienia rachunków i przedstawić je do właściwych terytorialnie Urzędów Skarbowych Akcyz i Monopoli Państwowych, gdzie od każdej operacji był pobierany podatek a rachunki były stemplowane. Nieuczciwi sprzedawcy ukrywali takie zestawienia lub też w ogóle ich nie przedstawiali urzędowi monopolowemu, powodując że sprzedawane towary były poza oficjalnym obiegiem. Dla porównania należy stwierdzić, że obecnie mamy do czynienia z kasami fiskalnymi, gdzie podatek jest ściągany automatycznie. O skali tego zjawiska świadczy zaprezentowane poniżej zestawienie statystyczne. Z przedstawionych danych wynika, iż SG w latach 1936–1937 ujawniła i zatrzymała 7560 tali kart do gry oraz umowy i rachunki nieostemplowane na łączną sumę 31 913 688 zł. Analizując przedstawione wyniki w zakresie zwalczania przestępczości należy stwierdzić, iż w obu przypadkach w 1937 r. widoczna jest tendencja wzrostowa w porównaniu z rokiem poprzednim. W przypadku kart do gry był to wzrost o ponad 56%, a w przypadku rachunków nieostemplowanych prawie trzykrotnie.

Dane statystyczne dot. wartości zatrzymanego przez Straż Graniczną w latach 1936–1937 przemytu wskazują na dziwną nieprawidłowość. W statystyce SG przemyt towarów (tzw. wymyt) z Polski do państwa sąsiednich na granicy był w tym czasie niewielki, co w rzeczywistości nie odzwierciedlało skali występującego zjawiska na pograniczu.

Omawiając kwestię wymytu należy podkreślić, że dotyczył on głównie przemytu produktów spożywczych z Polski do Czechosłowacji był generowany podlegał różnym czynnikom w tym warunkom pogodowym, które wpływały okresowo na zwiększoną podaż na dany produkt pochodzący z Polski. Ciężka i długa zima, jaka miała miejsce na przełomie lat 1934–1935 wpłynęła na fakt, iż na terenie Czechosłowacji w rejonach górskich drastycznie zmalały zapasy zboża przeznaczonego do chowu trzody chlewnej, jak również zboża do wypieku chleba. W związku z powyższym ze strony Polskiej nastąpił wzmożony przemyt zboża do Czechosłowacji, co zostało dostrzeżone przez prasę lokalną oraz przez słowackich polityków. “Tygodnik

Podhalański” drukuje na swoich łamach wypowiedź słowackiego dziennikarza Kolomana Słuszego, która została zamieszczona w dniu 29 stycznia 1935 r. w “Słowaku”. Z informacji tej wynikało, że strona czechosłowacka dostrzega problem przemytu zboża że “(...) istotnie Polacy oferują jęczmień i owies po bardzo niskiej cenie, tylko trzeba to przemyć przez granicę”. Ponadto autor artykułu zwraca także uwagę na to, że przemycane zboże w tym okresie stwarzało jedyną szansę przetrwania zimy przez ubogą ludność pochodzenia polskiego z obszarów Czechosłowackiego Spisza²¹.

Omawiając kwestię wymytu należy również odnotować, że w pierwszej połowie lat trzydziestych przemyt zwierząt z Polski do Czechosłowacji, a zwłaszcza koni, stanowił istotny problem dla czechosłowackich władz skarbowych. Aby skutecznie ograniczyć przemyt koni, w listopadzie 1931 r. władze czechosłowackie nakazały urzędowi gminnym uporządkowanie rejestru zwierząt domowych oraz wprowadzenie dokumentów identyfikacyjnych dla koni. Wydanie tych przepisów znacznie ułatwiło służbom granicznym kontrolę zwierząt, a tym samym w zamierzeniu władz państwowych miało ograniczyć przemyt koni z Polski do Czechosłowacji²². Jednak na podstawie analizy meldunków SG należy stwierdzić, że wprowadzenie tak rygorystycznych przepisów związanych z rejestracją zwierząt na terenie Czechosłowacji w pewien sposób ograniczyło przemyt do Czechosłowacji. Zwiększał się on w związku 165 ¶ z okresowymi zakupami koni np. na potrzeby wojska. Kolejnym czynnikiem, który generował wzrost przemytu koni przez granicę były wydarzenia w drugiej połowie 1938 r., jakie miały miejsce na terenie Czechosłowacji. Tym czynnikiem było ogłoszenie powszechnej mobilizacji armii czechosłowackiej a co za tym idzie potrzeba dostarczenia dla wojska tysięcy koni.

Warto w tym miejscu podkreślić, iż pomimo podejmowanych administracyjnie prób ograniczenia przemytu koni oraz bydła z Polski do Czechosłowacji, to nadal u naszego południowego sąsiada istniało duże zapotrzebowanie na bydło domowe z Polski. Jedną z technik przerzutu przez granicę krow, stosowaną przez polskich przemytników, było samodzielne wypasanie zwierząt w pasie nadgranicznym. Krowy pozostawione bez opieki w poszukiwaniu lepszego pastwiska samoczynnie przekraczały granicę państwa. Przykładem tego może być opisana sytuacja z której wynika, że na odcinku Placówki Straży Granicznej w Wyszkowie (Wschodnio-Małopolski IOSG we Lwowie) – st. strażnik Zygmunt Bagiński podczas patrolu granicznego w dniu 28 sierpnia 1935 r. zatrzymał mieszkańca Raszkowa, Samsona Reimstocha ur. 17 czerwca 1904 r. w Raszkowie, który był z zawodu kupcem. Z obserwacji poczynionej przez strażnika granicznego wynikało, iż ww. dniu próbował on w rejonie znaku granicznego nr 35 przemyć do Czechosłowacji bez wymaganego zezwolenia 3 krowy. Po zatrzymaniu i doprowadzeniu na placówkę graniczną okazało się, iż zatrzymany mieszkaniec Raszkowa wraz ze swoim pomocnikiem Markusem Frailichem byli wcześniej notowani przez SG za przerzucenie bez wymaganego zezwolenia kilku sztuk bydła do Czechosłowacji²³. Po sporządzeniu dokumentacji służbowej zatrzymana osoba wraz bydłem została przekazana do Posterunku Policji w Dolinie celem prowadzenia dalszych czynności dochodzeniowo-śledczych.

Z analizy przedstawionych danych statystycznych dotyczących (wymytu) z Polski towarów – opracowanych przez SG wynika, że w 1936 r. występują miesiące (styczeń, luty, marzec oraz październik), kiedy na odcinku granicy państwowej podległej Straży Granicznej polskie służby graniczne nie odnotowały w ogóle faktu zatrzymania wymytu. Analizując dane statystyczne dotyczące przemytu należy stwierdzić, że wartość ujawnionego w latach 1936–1937 przemytu towarów z Polski wynosząca ok. 3 826 zł w porównaniu z wartością zatrzymanego w tym czasie przemytu do Polski wynoszącą 3 193 646 zł – stanowi zaledwie około 0,1% ogółu zatrzymanej przez Straż Graniczną kontrabandy (zobacz tabela poniżej).

²¹ *Nędza wśród braci górali spiskich w powiatach starowiejskim i starolubowolskim*, [w:] Tygodnik Podhalański nr 3 z dn. 17.02.1935 r., s. 3.

²² CDIA we Lwowie. Zespół akt MIO SG, *Meldunek sytuacyjny nr 20 z dn. 14.12.1931 r.* [w:] Biuletyn informacyjny MIO SG w Przemyślu, sygn. akt nr 204/1/404, k. 240.

²³ CDIA we Lwowie. Zespół akt MIO SG, *Meldunek z przebiegu służby sporządzony w dn. 29.08. 1935 przez st. strażnika Bagińskiego* [w:] Akta sprawy wymytu zwierząt z Polski do Czechosłowacji – sierpień 1935 r., sygn. akt nr 204/1/1801, k. 11.

**Wartość zatrzymanego przemytu (wymyt z Polski) w latach 1936–1937
przez jednostki graniczne SG**

	Straż Graniczna	Wschodnio- Małopolski IO SG we Lwowie
1936	1 153,80 zł	768 zł
1937	2 672 zł	632 zł
Razem	3 825,80 zł	1 400 zł

Źródło: obliczenia własne autora na podstawie miesięcznych sprawozdań z ochrony granic 1936–1937.

Wobec powyższego nasuwa się pytanie: co było powodem tak niskiej wykrywalności przemytu towarów z Polski znajdującą odzwierciedlenie w statystykach lwowskiej Straży Granicznej. Odpowiedzią na tak sformułowane pytanie może być pismo, jakie wystosował 7 lutego 1936 r. inspektor M. Prosołowicz – kierownik WMIO SG we Lwowie – do podległych placówek, z którego wynika, że “(...) *szużba [graniczna] na niektórych odcinkach granicy nie honoruje zezwoleń na wymyt udzielonych poszczególnym osobnikom przez Dyрекcję Cel*”²⁴. Ponadto zwraca on uwagę swoim podwładnym na sposób traktowania osób zajmujących się przemytem produktów rolnych poza granice państwa. Zgodnie z zaleceniem inspektora M. Prosołowicza przemytnicy zajmujący się wymytem “(...) *nie mogą być traktowani jak zwykli przestępcy graniczni, a tym samym towar ich nie może być kwestionowany lub konfiskowany*”²⁵.

Z przytoczonych fragmentów ww. pisma wynika, że zezwolenia na wymyt towarów z Polski wydawały polskie służby celne. Wzorem państw ościennych Polska oficjalnie wspomagała tą drogą “eksport” swoich produktów rolnych poza granice państwa. Polityka państwa promowanie wymytu towarów z Polski powodowała, że SG na terenie woj. Lwowskiego tolerowały przemyt towarów.

Z historią polskich służb granicznych na terenie woj. Lwowskiego związana jest także Bursa dla dzieci oficerów i szeregowych Straży Granicznej. Została utworzona w maju 1933 r. na terenie miasta Przemyśla. W tym okresie ukonstytuował się zarząd Bursy Inspektor Zakliński Wiktor został wybrany prezesem stowarzyszenia, podkomisarz Kielecki Artur – zastępcą prezesa, podkomisarz Rosinski Kazimierz – sekretarzem oraz podkomisarz Frydlewicz Jan – skarbnikiem. W tym okresie został również przyjęty status organizacyjny stowarzyszenia²⁶, zatwierdzony przez Komendanta Straży Granicznej. Bursa była internatem dla dzieci strażników granicznych z jednostek granicznych z terenu całej Polski, które z racji swojego położenia w terenie miały utrudniony dostęp do polskich szkół. Bursa była instytucją, która utrzymywała się z opłat rodziców dzieci za pobyt w Bursie, ale przede wszystkim z dobrowolnych składek wszystkich funkcjonariuszy i pracowników kontraktowych SG. Początkowo na terenie Bursy w Przemyślu która miała siedzibę w wynajętym budynku przy ul. Barskiej 7 przebywało 34 dzieci²⁷, jednak z każdym miesiącem przybywała liczba chętnych dzieci o czym świadczą podania rodziców, które zostały załatwione odmownie i są przechowywane w aktach zarządu tej instytucji. W związku z powyższym Zarząd Bursy przy wsparciu Komendy SG w 1936 r. podjął decyzję o zakupie na terenie Lwowa działki budowlanej przy ulicy Stryjskiej i rozpoczęciu budowy nowoczesnego budynku, który mógłby pomieścić ponad 100 dzieci strażników granicznych z terenu całej Polski. Przedwojenny Lwów posiadał dobrze rozwinięty system szkolnictwa. Tak więc wychowankowie Bursy mieli zapewniony dostęp do szkół powszechnych, średnich różnego szczebla, a w przyszłości możliwość studiowania na licznych uczelniach wyższych działających na terenie miasta. Budowę obiektu zakończono w lipcu 1939 r. Wybuch wojny polsko-niemieckiej oraz okupacja

²⁴ CDIA we Lwowie, Zespół akt MIO SG, Pismo z dn. 7.02.1936 r. inspektora M. Prosołowicza do podległych jednostek granicznych w sprawie wymytu, sygn. akt nr 204/1/1843, k. 1.

²⁵ Tamże, s. 1.

²⁶ Protokół z posiedzenia zarządu Bursy dla dzieci oficerów i szeregowych MIO SG, CDIA we Lwowie, Zespół akt Małopolskiego Inspektoratu Okręgowego nr 204/1/2424, k. 2.

²⁷ Sprawozdanie z funkcjonowania zakładu opieki zamkniętej dla dzieci i młodzieży “Bursa”, CDIA we Lwowie, Zespół Akt MIO SG, sygn. nr 204/1/2435 k. 2.

Polski, przyczyniła się do tego że ten budynek nigdy nie został włączony do użytku zgodnie z jego przeznaczeniem.

Działalność polskich służb granicznych na terenie woj. Lwowskiego zakończyła się w pierwszych dniach września 1939 r. z chwilą agresji III Rzeszy na Polskę oraz sowietów po 17 września 1939 r. W tym miejscu należy podkreślić że strażnicy graniczni na terenie woj. Lwowskiego wykonywali zadania w zakresie ochrony granicy państwa praktycznie do momentu podejścia do linii granicznej wojsk niemieckich oraz wojsk sowieckich. Małopolscy Strażnicy Graniczni byli ostatnimi osobami które ewakuowały się na teren Węgier oraz Królestwa Rumuńskiego, zamykającymi falę uchodźców wojennych. Lwowska SG funkcjonowała oficjalnie, aż do pierwszych dni września 1939 r. Z relacji rodzin strażników wynika, że najprawdopodobniej ok. 10 września przed pojawieniem się wojsk niemieckich na przedpolu miasta funkcjonariusze SG ze Lwowa otrzymali polecenie ewakuacji do Ośrodka Zapasowego SG w Kołomyi, skąd 17 września 1939 r. w większości przekroczyli granicę polsko-rumuńską rozpoczynając długi okres tułaczki poza granicami państwa.

Podsumowując należy stwierdzić, że Wschodnio-Małopolska Straż Graniczna we Lwowie miała aktywny udział w zapewnieniu bezpieczeństwa na terenie woj. Lwowskiego. Będąc aktywna na pograniczu, chroniąc granicę państwa współtworzyła przedwojenny system bezpieczeństwa wewnętrznego państwa, bo bez bezpiecznych, nienaruszalnych oraz stabilnych granic nie można byłoby mówić o bezpieczeństwie wewnętrznym Polski oraz ich obywateli. Kolejna kwestia to fakt, że od skuteczności podejmowanych działań przez SG zależał wizerunek państwa polskiego wśród społeczności lokalnej woj. Podkarpackiego.

REFERENCES

- Archiwum Narodowe w Krakowie, Zespół akt Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie. (in Polish)
 Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Zespół akt Komendy Straży Granicznej. (in Polish)
 CDIA we Lwowie. Zespół akt Małopolskiego Inspektoratu Okręgowego Straży Granicznej, sygn. akt 204/1. (in Polish)
 Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie, Zespół akt Komendy Straży Granicznej, Zespół akt Zachodnio-Małopolskiego IOSG. (in Polish)
 Batowski, H. *Między dwiema wojnami 1918–1939*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1988. (in Polish)
 Grata, P. *Państwowy Monopol Zapalczany w Polsce w latach 1925–1935*, [w] “Kresy Południowo-Wschodnie. Historia i tradycja” Rocznik Przemyskiego Centrum Kultury i nauki “Zamek”, Przemyśl 2007/2008. (in Polish)
 Jabłonowski M., Polak B. *Polskie formacje graniczne 1918–1939* Tom II, Koszalin 1999. (in Polish)
 Kozłowski, P. *Południowa granica Rzeczypospolitej Polskiej w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa w latach 1935–1939*, Rzeszów 2023. (in Polish)
 Kula, H. *Straż Graniczna II RP 1928–1939*, Warszawa 1988. (in Polish)
 Kuźniak, G. *Kto nie miał zapalniczki z przemytu uchodził w Polsce za naiwniaka*, [w] Dziennik Zachodni, z dn. 23.01.2015. (in Polish)
 Nędza wśród braci górali spiskich w powiatach starowiejskim i starolubowolskim, [w] Tygodnik Podhalański nr 3 z dn. 17.02.1935 r. (in Polish)
 Podatek od cukru [w:] Kalendarz skarbowy na 1939 rok, Warszawa 1939. (in Polish)
 Rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22.03.1928 r. o Straży Granicznej (Dz. U. R.P. z 1928 nr 37, poz. 439. (in Polish)
 Znowu wielka afera przemysłowa [w] Ilustrowanym Kurierze Codzienny” z dnia 13.01.1938 nr 13, (in Polish)

THE BORDER GUARD IN THE SECURITY SYSTEM OF THE LWÓW VOIVODESHIP DURING THE SECOND POLISH REPUBLIC (1928–1939)

Piotr KOZŁOWSKI

State Academy of Applied Sciences in Jarosław,
 Faculty of Economics and Management
 16 Czarnieckiego str, 37-500 Jarosław, Poland
 e-mail: jaroslaw.jastrzebski@uken.krakow.pl
 ORCID ID: 0000-0002-9248-0560

The interwar internal security system of Poland, including the territory of the Lwów Voivodeship, was based on the activities of various state institutions associated with the broad security sector, in which the Border Guard played a significant role. The purpose of this publication is to present to readers the role of the Lesser Poland Border Guard in the state security system, primarily in the protection of the southern border of the Second Polish Republic, as well as in ensuring security within the operational area. Actions to combat broadly understood border crime were conducted by the border formation in cooperation with the state administration, the State Police, the Customs Directorate in Lwów, and military intelligence. The exchange of information between these institutions and cooperation of the services in the field in combating border crime contributed in a short time to

stabilizing the situation at the border, as well as to reducing smuggling. This article is based on a critical analysis of available printed sources and archival collections stored in the Central State Historical Archive in Lwów, the Archive of New Records in Warsaw, and the Border Guard Archive in Szczecin. The time frame of the article covers the years 1928–1939.

Key words: Lviv, Lviv Voivodeship, Second Polish Republic, Border Service, Military Intelligence, Security, Interwar Period.